

מהו הקדיש?

הקדיש הוא תפילה-יחידה: הוא נאמר בארמית, שפה שאינה מוכנת לנו כיום; הוא נאמר בין השאר בפי האבלים, אך תוכנו אינו עוסק באבלות או במוות אלא בשבחו של אלוהים... למרות החידתיות שבו, לקדיש מקום חשוב הן בתפילה הן בתרבות הישראלית. מדוע?

יונתן: היי נועה. שמעתי שכיתות ט' אחראיות על טקס יום הזיכרון השנה. הבנתי מאחד התלמידים שיהיה טקס מיוחד מאוד, מעניין מה יהיה...
נועה: באמת יונתן, כמה מיוחד זה כבר יכול להיות? יהיו כל הקטעים הרגילים: הורדת הדגל, אמירת קדיש והשיר "אלי, אלי..."
יונתן: רגע, נועה - מה אמרת? "קדיש"? מה זה בכלל?
נועה: נו, זאת התפילה המוזרה הזאת שאף אחד לא מבין מה אומרים בה: "יתגדל ויתקדש..."
יונתן: אהה, נכון, נראה לי שאני זוכר. אם אף אחד לא מבין את המילים, למה אומרים אותה בכלל? במקומה אפשר לשיר, למשל, "החול יזכור..." את זה כולם מבינים.
נועה: גם אם אתה צודק, נראה שבינתיים לא מוותרים על הקדיש. מעניין לדעת למה...

1

קצת מידע...

כדי לענות על התמיהה של נועה ויונתן, כדאי לדעת קצת יותר על הרקע לתפילת הקדיש:

הקדיש הוא תפילה הנאמרת בהזדמנויות רבות, אולם אנו מכירים אותה בעיקר משום שהיא נאמרת בהלוויות, באזכרות ובימי הזיכרון והאבל של העם היהודי. מאז קום המדינה תפילה זו נאמרת גם בטקסים הנערכים בימי הזיכרון הלאומיים. יש כמה סוגי קדיש: אחד הסוגים הוא הקדיש המופיע בסופן של כל תפילות היום (שחרית, מנחה וערבית). סוג מוכר נוסף הוא "קדיש יתום", הקדיש שאומרים האבלים בהלוויה וגם בתפילה בכל יום. אַבְלִים הם קרובי משפחתו של הנפטר מקרבה ראשונה - אב, אם, בן, בת, אח או אחות, בעל או אישה. נוהגים לומר קדיש אחד-עשר חודשים לאחר שמת קרוב המשפחה, ופעם בשנה ביום הפטירה. את הקדיש הזה אומרים גם בטקסי הזיכרון למיניהם. את הקדיש אומרים רק במניין (רק אם יש עשרה מתפללים לפחות). משמעות המילים בקדיש: הקדיש הוא תפילת שבח והלל, ועיקרה הצהרה על קדושת אלוהים ובקשה שיתגלה ויגדל כבודו בעולם.

מדוע בארמית? אין תשובה אחת לשאלה זו. הדעה הרווחת היא שארמית הייתה השפה השגורה בפי העם בתקופת בית המקדש השני, התקופה שבה כתבו את התפילה, וכותבי התפילה שאפו שכל העם יבין את השבח לאלוהים.

● גם אם אינכם יודעים דבר על תפילת הקדיש, האם תוכלו לנסות להסביר מה יכולה להיות הסיבה שאומרים אותה כמעט בכל טקסי הזיכרון ביום השואה וביום הזיכרון לחללי צה"ל?

לפניכם נוסח הקדיש הנפוץ יותר – "קדיש יתום" (המכונה גם קדיש אבלים):

(תרגום)

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא,
 בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ,
 וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ, וַיַּצְמַח פּוּרְקָנָהּ,
 וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ.
 בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
 בְּעֵגְלָא וּבְזֶמַן קְרִיב. וְאִמְרוּ "אֱמֵן".
 אֱמֵן. יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ
 לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
 יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם
 וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל
 שְׁמָה דְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא.
 לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא
 תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמַתָּא דְאִמְרִין בְּעֵלְמָא.
 וְאִמְרוּ "אֱמֵן".
 יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא
 וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל.
 וְאִמְרוּ "אֱמֵן".

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל.
 בְּעוֹלָם שֶׁבְרָא כְרִצוֹנוֹ
 וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתוֹ וַיַּצְמִיחַ יְשׁוּעָתוֹ
 וַיִּקְרַב מְשִׁיחוֹ.
 בְּחַיֵּיכֶם וּבְיוֹמֵיכֶם וּבְחַיֵּי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
 בְּמַהְרָה וּבְזֶמַן קְרוֹב. וְאִמְרוּ "אֱמֵן".
 אֱמֵן. יְהֵא שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מְבָרַךְ
 לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.
 יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם
 וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל
 שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
 לְמַעַלָּה מִכָּל הַבְּרָכוֹת וְהַשִּׁירוֹת
 הַתְּשַׁבַּחוֹת וְהַנְּחֻמּוֹת הָאִמּוּרוֹת בְּעוֹלָם.
 וְאִמְרוּ "אֱמֵן".
 יְהֵי שְׁלוֹם רַב מִן הַשָּׁמַיִם
 וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל.
 וְאִמְרוּ "אֱמֵן".

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו,
 הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאִמְרוּ אֱמֵן.

משימה א'

- 1 קראו את ארבע השורות הראשונות בקדיש (במקור בארמית וכן את כל התרגום לעברית) וכתבו במחברת, במילים שלכם, מהו תוכנו של ארבע השורות האלה.
- 2 ספרו כמה מילות שבח מופיעות בקדיש. את מי משבח הקדיש? מצאו היכן הוא מוזכר.
- 3 בקדיש באה לידי ביטוי האמונה שהאל הוא מלך העולם והוא האחראי לכל הברואים. מדוע, לדעתכם, קבעו שיש להתפלל את התפילה הזאת דווקא בשעת אבל על קרוב שנפטר?

משימה ב'

קראו את דברי האנשים שבהמשך, ועל פי דבריהם ובעקבות מה שלמדנו על הקדיש עד כה, נסו לענות על השאלות שהעלינו קודם:

- 1 מדוע נוהגים לומר קדיש באזכרות ובטקסי זיכרון?
- 2 מדוע גם אנשים חילוניים נוהגים לומר קדיש בשעת אבלם?

נטע, בת 51 מהרצליה:

כשאבא שלי נפטר נבהלתי בהתחלה מכל הטקסים הדתיים ומהתפילות... אבל כשאמרתי את הקדיש הרגשתי שיש לי משהו להיאחז בו, שיש לי קשר לעם שלי, שאני לא לבד. גם בלי להבין את המילים, הקדיש חיבר אותי לעם שלי בתקופה קשה.

אלון, בן 20 מבאר שבע:

כשאדם קרוב מת יש הרבה שאלות ולא הרבה תשובות. הקדיש מזכיר לנו שיש אלוהים למעלה שהוא אחראי להתרחשויות ושאין טעם לחפש היגיון בכל דבר.

רוני, בן 13 מכרמיאל:

בטקסי יום הזיכרון אנחנו מזכירים אנשים שמתו בשליחות מדינת ישראל ובשם העם היהודי. זה נראה לי הגיוני להוסיף לטקס את התפילה היהודית המסורתית שאומרים על כל האנשים שמתו.

ליה, בת 15 מקיבוץ יפעת:

בעיניי בכל סוג של טקס - חשוב שלצד החידוש יישאר גם משהו מהמסורת. בעיניי זה מחזק את הזהות היהודית שלנו. אני אוהבת במיוחד לשמוע את סוף הקדיש, את הבקשה לשלום ולחיים טובים, אני חושבת שכל אדם יכול להתחבר לזה.

3

פנים שונות לקדיש

- 1 קראו את השירים יחד. כתבו לעצמכם במשפט אחד מהו הרעיון המובע בכל אחד מן השירים.
- 2 בחרו אחד משני השירים וענו על השאלות שבעמוד הבא (שאלות לדיון ולמחשבה).

קדיש יתום הוא גם חלק מן התרבות הישראלית. הקדיש הוא תפילה שאומרים בלוויות ובאזכרות ומשום כך הוא היה למושג המתקשר עם מוות ועם אבל. כמו למושגים ולסמלים רבים אחרים, הקדיש הוא השראה ליצירות אמנות המזכירות אותו. ובוחנות אותו. בפעילות זו נכיר שני שירים של משוררים ישראלים העוסקים בקדיש.

מתוך קדיש יתום למייקל / אורי ברנשטיין

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.
קְרָא, מִיכָאֵל, לְאַלְהִים שְׁלֵא בָּא.

בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ,
שְׂאֵתָהּ מְטֵל לְפָנֵי וְאֲנִי נוֹטָהּ

וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ וְיִצְמַח פְּרָקְנָהּ
לְהַמְשִׁיךְ בְּחַיֵּי בְּתוּךְ הַמַּחְנָהּ.

וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיָמֵיכוֹן
וְרַק אֶת מִיתָתָךְ לֹא אֶחָן.

וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל.
וּבְחַיֵּיךְ מָה הָיָה לְךָ, מִיכָאֵל?

בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב וְאָמְרוּ אִמְן.
יְדִידֵי תִשְׁאָר גַּם כְּשֶׁגּוֹפֵךְ יִטְמָן.

[...]

(מתוך: אורי ברנשטיין, שירים 1962-2000, הקיבוץ המאוחד ומוסד ביאליק, תל אביב וירושלים 2004)

קראו את השיר הזה פעמיים:

- בפעם הראשונה קראו רק את השורות השורות וכתבו מהו נושא השיר.
- בפעם השנייה קראו את השיר כולו, ואחר כך ענו על השאלות שבעמוד הבא (שאלות לדיון ולמחשבה).

שאלות לדיון ולמחשבה

בשירים אלו "משתמשים" המשוררים בקדיש משום שהוא טקסט בעל מטען רגשי ודתי ומשום שהוא אמור להיות מוכר לקוראים. אפשר "להשתמש" בטקסט ידוע בתוך שיר חדש בכמה דרכים:

להבטא את הטקסט המוכר כדי להפיק ממנו ציפיית המשורר

להבטא את הטקסט המוכר כדי להפיק ממנו התייחסות

להבטא את הטקסט המוכר כדי להביע רציון חדש במילים מוכרות, וכך להסביר (בכוח) ולהסביר.

להבטא את הטקסט המוכר ולהאזין בו נקיבת מילים רציון חדש

- 1 לדעתכם, באיזו מן הדרכים האלה נקט המשורר בשיר שבחרתם?
- 2 מדוע לדעתכם בחר המשורר בקדיש כבסיס לשירו?
- 3 אם הייתם צריכים להגדיר במילה או במשפט קצר את יחס המשורר לקדיש, באיזו מילה או ביטוי הייתם משתמשים? (כבוד, זלזול, חיבור תרבותי, תיקון הטקסט המקורי, חידוש...)

ראינו שאף שמילות הקדיש אינן מובנות לרבים, הקדיש נחשב לטקסט מרכזי בתפילה היהודית. הקדיש הוא חלק בלתי נפרד מרוב טקסי הזיכרון, וגם יוצרים שאינם דתיים מתייחסים אליו.

יונתן: יש לי בעיה עם ה"קדיש". איך אני יכול להזדהות עם טקסט שכתוב בשפה שאני לא מבין? - זו אפילו לא שפת העם שלי!
נועה: אני לא חושבת שהזדהות קטורה בהכרח לשפה. מה שחשוב הוא שלתפילה הזאת הייתה משמעות רבה בהיסטוריה היהודית, והיא נאמרת גם היום באירועים חשובים, כמו בלוויית ובטקסי זיכרון.

קדיש / עובד שדה

יתגדל ויתקדש
הרגב שקרס
בפלח מחרשה
הארמה הקשה
יתחדר ויתעלה - העלה
שלבלב, והוריק האדים - ונשר.
יתרומם ויתנשא
הנושא במשא
ובכרוע דרכו
גם דרכי נרמסה.
יתברך וישתבח
קול היחיד
עם קול הרבים.
יתגדל ויתקדש
היחיד בייחודו.

(מתוך: יורם ורטה וירון דוד, תום ותהום: תפילת הקדיש בספרות העברית, עם עובד והמדרשה בארנים, 2009, עמ' 169)

4

משה גרשוני "ויתנשא", מתוך סדרת התחריטים "קדיש", 1984

לפניכם יצירת אומנות המתייחסת לקדיש.

- 1 איזו תחושה מעלה בכם יצירה זו?
- 2 יצירה זו מקרינה בין השאר כאוס (אי סדר), כיצד מתקשר מאפיין זה לעובדה שהקדיש נאמר בזמן אבל?